Appendiks af Finn Rasmussen december 2011

Den førkristne religion i Sydjylland.

Vi skal se på de religiøse ideer i Sønderjylland og Sydslesvig perioden fra Kristi fødsel til indførelsen af Kristendommen. De religiøse ideer indenfor dette område var ret ensartede. Befolkningen her ydede modstand mod de udefra kommende religiøse ideer: asetroen og kristendommen og holdt fast den ældre religion meget længe. Før 600 var asetroen med Odin og Thor ikke indført i Danmark. Vi kan derfor ikke bruge den nordiske mytologi til at forstå den ældre religion. Vi må bruge billedsymboler på de arkæologiske fund for at finde frem til de religiøse forestillinger hos de germanske stammer. En fremragende kilde hertil er de to berømte guldhorn der blev fundet i Gallehus ved Tønder. De germanske stammer i Europa udførte religiøse drikkeritualer med kohorn, der var forsynet med beslag og kæder af bronze eller sølv, undertiden forgyldt. Næsten alle grave for germanske ledere indeholder beslag til to drikkehorn. Ifølge en romersk beretning fyldte germanerne altid to horn ved ritualet. Beslagene var ofte dekoreret med religiøse symboler. De to guldhorn havde flere hundrede billedsymboler i en meningsfyld sammenhæng. Desværre er selve hornene gået tabt, men vi har heldigvis gode aftegninger. Tegningerne udgør en enestående billedberetning om de forestillinger om menneskelivet, der rådede hos en germansk stamme ca. 420 e. Kr., da hornene blev skabt.

1. Næstøverste ring på det korte guldhorn. Aftegnet af Paulli.

Guldhornene havde et indre glat horn og udenpå et antal dekorerede cylindreringe. Vi skal først se på en af disse ringe, som er foldet ud på figur 1. Denne ring viser underverdenen eller de døde sjæles verden. Til venstre ser vi en svævende mand, der jagter en hjort. Manden symboliserer en afdød menneskesjæl, der er på jagt efter et nyt liv. Hjortens dobbeltkontur viser, at den ikke er et fast legeme men kun et syn som opfattes af bueskytten. Hjorten repræsenterer solen på dens natlige færd under jorden fra vest mod øst. Når sjælen ser hjorten og følger dens vej, kan den stå op til et nyt liv ligesom solen står op i øst. Der er to hunde på ringen. Andre aftegninger af denne ring viser at det ikke

er en hjortekalv og en ged. De to hunde repræsenterer den tiltagende og den aftagende måne. Og månen følger jo solen både om dagen og i dens natlige færd under jorden.

2. Helleristning på en sten i en grav ved Bjergagergård ved Horsens fra ca. 600 f.Kr.

Hjortejagten var et traditionelt symbol på den døde sjæls rejse og kendes i Jylland helt tilbage fra Bronzealderen. Figur 2 viser et eksempel fra slutningen af bronzealderen. Her ser vi hjorten fulgt af to hunde og en jæger med spyd. Hjortejagten er et vidt udbredt symbol på menneskesjælens jagt efter et nyt liv. Symbolet findes på oldtidens seglsten i Mellemøsten, på førkristne gravsten fra de russiske stepper og på tidlige kristne gravsten hos picterne i Scotland. De to hunde i underverdenen, der guider den døde sjæl er også et vidt udbredt symbol.

Midt på figur 1 ser vi en stor slange med en kugle i munden strække sig opad. Slangen repræsenterer den usynlige fysiske kraft, der bringer levende væsener gennem underverdenen og tilbage til et nyt liv. Slangen opsluger den afdøde ved begravelsen og kan føre sjælen tilbage til et nyt liv. Slangen er altså underverdenens regenererende kraft. De nordiske bronzealderhelleristninger viser ofte en slange, der transporterer solen på dens natlige vej under jorden. Den kæmpestore slange, der bevæger sig hele vejen neden om jorden, må være den, der i den senere nordiske mytologi kaldes Midgårdsormen. Også

slangen på helleristningen fra Bjergagergård figur 2 transporterer jægeren, d.v.s. menneskesjælen. Slangen på guldhornet figur 1 jages af to mindre slanger. Der er fundet en gravurne i Foldingbro ved Ribe, hvor der ses en stor slange styret af to mindre slanger.

3. Korsformet spænde af bronze fra Dankirke syd for Ribe ca. 500 e.Kr.

Den store slange i underverdenen, der senere kendes som midgårdsormen, ses også på korsformede spænder figur 3. De korsformede spænder blev brugt i Danmark, Norge, og de angelske områder i England i perioden 475-525. De korsformede spænder blev fremstillet lokalt, og varierer en smule, men de hører til en fælles forestillingsverden, og moden har sin oprindelse i Jylland. Dankirke syd for Ribe var et handels og håndværkersamfund allerede i Romertiden. Fra 300-500 blomstrede rigdommen her. I Drengsted nær ved er der fundet rester af et stort antal miler til jernfremstilling fra denne periode. Fundet af fem korsformede spænder i Dankirke er usædvanligt, da de ellers kun findes enkeltvis i kvindegrave figur 3.

Når guder og andre væsener afbildes som dyr er det ikke biologiske dyr men fabeldyr. Guderne er normalt usynlige og den enkelte gud kan vælge forskellige former. Dyresymbolet skal blot vise nogle egenskaber ved guden. Underverdenens usynlige kræfter kan symboliseres ved en slange, fordi slanger bor i jorden. Korset symboliserer ofte hele verden. Betydningen af korset på det korsformede spænde er dog snarere hele livet. Den store slange symboliserer her dødsriget. De tre andre grene af korset har knopper og symboliserer muligvis den levende verden. Menneskelivet blev opfattet som et kredsløb analogt til solens kredsløb i løbet af et døgn. Det var muligt for den afdøde at blive genfødt sædvanligvis i sin egen stamme. Denne type religion kaldes cyklisk. De senere religioner asetroen og kristendommen kaldes frelsesreligioner. Her kunne den troende efter døden regne med et behageligt liv i den anden verden.

Nær ved den store slange på goldhornet figur 1 ses et livstræ og på Bjergagergårdstenen figur 2 ses også et livstræ. Livstræet er ikke et biologisk træ, men en ide. Det er et

ældgammelt og vidt udbredt symbol på den opadstræbende vækstkraft. I den nordiske mytologi kaldes træet Ych-drasil der betyder "saft-bærer". I flere religioner findes ideen om at en udødelighedsdrik kan høstes fra livstræet.

Til højre på guldhornsringen figur 1 ser vi en figur med tre hoveder og tydelige kvindelige kønsorganer. Det er livets moder, der også kan kaldes fødselsgudinden eller skaberkvinden. Hun er den ældste og mest udbredte guddom i verden. Hendes navn og egenskaber afhang af det enkelte samfund. Den romerske forfatter Tacitus skriver ca. år 100, at der ikke er noget bemærkelsesværdigt ved de germanske stammer taget hver for sig undtagen at de alle dyrker Moder Jord og tror, at hun har indflydelse på deres liv. Han skriver også at ofringer til Moder Jord lægges i en sø. Dette bekræftes af de mange moseofringer der findes i Jylland fra Romertiden.

På et tidligt tidspunkt fik livets moder tillagt tre aspekter, der repræsenterer tre fundamentale kræfter i livet. Vi finder dem som de tre skæbnegudinder i den græske mytologi og som de tre norner i den nordiske mytologi. Hovedet i midten har også den kvindelige kønsåbning og frembringer livets tråd. Nornens navn, Urd betyder "oprindelse". Hovedet til højre måler tråden. Hun holder en tråd som går hen til en hund, der symboliserer månen og har et månesegl bag sig. Germanerne brugte månens faser til at fastlægge tiden ligesom andre skriftløse folk. Denne nornes navn, Verdandi betyder "vedbliven". Det tredje hoved til venstre skærer livstråden over. Hun har en økse til formålet. Denne nornes navn, Skuld betyder "nødvendighed".

De tre fundamentale kræfter i livet er en vidt udbredt ide, der kan fremstilles på mange måder. F.eks. som de tre knopper på det korsformede spænde figur 3. Knoppen i midten er selve livsviljen, der er utæmmet. Vejen gennem livet styres af den givende kraft og den tilbageholdende kraft symboliseret ved knopperne på siderne.

4. Stenhoveder med tre ansigter fra Glejbjerg og Bramming begge nær Esbjerg. Tallet 17 på Brammingfiguren er en senere tilføjelse.

Der er fundet to skulpturer der viser at den trehovede gudinde blev dyrket i området nær Esbjerg, nærmere betegnet Skads Herred i Varvith Syssel. Stenskulpturerne må være fra perioden 200- 500. De er enestående ved at være de ældste stenskulpturer, der er fundet i Danmark. På Glejbjergfiguren kan man se at det ene ansigt i panden har en kvindelig trekant med en kugle indeni. Dette ansigt må tilhøre det frembringende aspekt af gudinden.

Den trehovede jætte i underverdenen er omtalt i Eddadigtet Skirnismal strofe 31. De tre norner er omtalt adskillige steder i sagnhistorien. Et af de steder, hvor Saxo omtaler nornerne er sagnet om Hød og Balder, og det er særlig interessant fordi det er den første gang der tales om kampen mod den nye udefra kommende religion asetroen. Tilsyneladende har denne kamp forbindelse til de store våbenofferfund i Thorsbjerg Mose og i Ejsbøl Mose. Derved kan kampen både stedfæstes og tidsfæstes.

Asetroens oprindelse

Balder kom fra de saksiske områder syd for Jylland som en angriber. Han var Odins søn og havde den fremmede religion asetroen. Et iransksproget sarmatisk krigerfolk, der var bosat i Hviderusland i 100-tallet, kaldtes wudinere. De kaldte deres høvding Wudin, der betyder "stærk hersker". Den sarmatiske militærteknik og samfundform blev ca. 200 overtaget af saksiske stammer i Nordtyskland. I Eddaen fortæller Snorre, at *"Odin tog med sig en mængde folk. Og i alle de lande, hvor de kom, blev der sagt så meget om dem, at det var som de var mere guder end mennesker. De standsede ikke deres færd før de kom nordpå i det land, som nu hedder Saksland. Der slog Odin sig ned og blev en lang stund og gjorde sig til herre over store dele af dette land. Odin satte tre af sine sønner til at styre der,… Odins anden søn hed Beldeg, som vi kalder Balder, han havde det land, som nu kaldes Vestfahl, hans søn var Brand, hans søn var Frjodigar, som vi kalder Frode, hans søn var Freovin, hans…".* Flere saksiske konger i Britanien førte deres stamtavle tilbage til tiden før inddvandringen. . I vestsaksernes kongerække er Woden far til Beldeg, far til Brand, far til Freothegar, far til Freawine, far til Wig, far til Gewis, far til Esla, far til Elesa, far til Cerdic, som skal være kommet til Britanien i år 495 med fem skibe. Heraf kan man regne ud, at Balders død må have været i 200-tallet. Odin blev først i nogle høvdingefamilier opfattet som en sejrrig forfader. Senere blev han dyrket som gud. Man forestillede sig at den afdøde Odins sjæl befandt sig i den åndelige verden og regerede over andre sjæle (døde og levende). Ase betyder "ophøjet" og aserne boede i Asgård i Himlen. Sarmaternes tordengud hed Tar og dette blev i Norden til Thor.

Ifølge sagnet bejlede Hød og Balder begge til kong Gevars datter Nanna. Gevar var formentlig anglernes konge og det var et betydningsfuldt rige på den tid og omfattede nok det nuværende Sydslesvig. Allerede i 100-tallet havde anglerne bygget Olderdiget ved deres nordgrænse rettet mod stammerne fra nord. Ifølge sagnet drog Balder med våben i hånd ind i Gevars Land for at kræve Nanna til brud. Anglernes store krigsbytteoffer i Thorsbjerg Mose i det nuværende Angeln er fra ca. 250 og stammer ifølge arkæologerne fra en hær fra Westfahlen, der ligger mellem Weser og Rhinen. Mosefundet i Thorsbjerg må være rester af slagne saksiske hære, muligvis ledet af Balder.

Hød var søn af Hødbrod og tilhørte sandsynligvis den kendte stamme hadbarderne. Stammenavnet betyder "stridsøkserne". De har formentlig boet i Barvith Syssel, der strækker sig fra Haderslev op til Kongeåen. Ved sydgrænsen af Barvith Syssel ligger "Æ Vold" med palisade fra 278. Ved Haderslev ligger dhadbardernes hellige mose, Ejsbøl

mose med et rigt krigsbytteoffer fra ca. 275. Hød kaldes også Høder, og Saxo mener, at Højer, der tidligere hed Høthær, er opkaldt efter ham.

Ifølge sagnet søgte Hød flere gange hjælp fra nornerne. Det hedder f.eks. *Hød kom til et sted hvor nogle skovmøer havde deres jomfrubur. De hilste ham ved navn, og han spurgte da, hvem de var, hvortil de svarede, at de rådede for lykken i krig, thi de var tit usynlig til stede i kampen og ydede hemmelig deres venner hjælp til at vinde den attrådede sejr, de kunne nemlig, efter som de fandt for godt, berede sejr eller nederlag, sagde de. Derhos formanede de ham til, hvor grumt han end havde årsag til at hade Balder, ikke at udæske ham til kamp, thi han var en halvgud, der i løndom var runden af guddommelig sæd.* Skovmøerne gav ham dog en kjortel, som våben ikke bed på. De gav ham også en styrkende magisk spise og et dejligt skinnende bælte, som bragte sejr i kamp.

Hød holdt derefter et søslag mod Balder og det siges her at: *det blev en kamp mellem guder og mennesker, thi Odin og Thor og hele gudernes hellige hærskare stred for Balder, så i den dyst brødes guddommelige og menneskelige kræfter.* Slaget endte med, at Hød huggede skaftet over på Thors kølle, hvorefter guderne, herunder Balder, flygtede. Sejrherrerne ødelagde fjendens skibe, og borede dem i sænk. Sakserkongen Geld deltog i slaget på Høds parti, men faldt. Geld blev brændt på et bål bygget af hans skibe sammen med sine faldne mænd. Hød førte hans aske til jorden med alle hædersbevisninger.

Dette søslag kan have en forbindelse til krigsbytteofferet i Ejsbøl Mose. Her findes bådnagler fra en brændt båd. De er fundet våben til en hær på op imod 200 mand og rytterudstyr til 15 mand. Der er også fundet et kostbart høvdingeudstyr. Heri indgår ituslåede guldhalsringe samt forgyldte, ornamenterede sølvbeslag med indlagte blå glasperler til et pragtfuldt bælte. Det må være et sådant bælte, som Hød fik af nornerne. Det kostbare bælte i Ejsbøl kan have tilhørt sakserkongen Geld, for sagnet fortæller, at Geld på et tidspunkt bad om Høds bælte.

Ifølge Saxo førte Balder og Hød flere krige, hvor Balder oftest sejrede. Ifølge Snorre blev Balder også gift med Nanna. Formentlig har Balder haft magten i Anglerriget i en periode. Derved kan man forklare stednavnene Bolderslev og Bollesager i Sønderjylland og Bollingstedt i Angel. I sidste slag fik Hød dog såret Balder dødeligt. Ifølge et sagn skal kong Bolder være død i Bolderslev. Balder fik en kongelig højbegravelse af sine krigsfolk. Et kostbart bælte af nøjagtig samme type som i Ejsbøl findes i en grav fra Bornstein i Sydslesvigs sydøstlige hjørne. Her har vi måske Balders grav.

Stednavne kan tyde på, at Balder har haft kongemagten i Anglerriget en kort tid, men der er intet tegn på at asetroen har vundet indpas i dette område Myten om Balder handler også kun om hans død. Det er påfaldende at stednavne med Thor næsten ikke forekommer i Sønderjylland og Sydslesvig, hvor de ellers er meget almindelige i resten af Danmark.

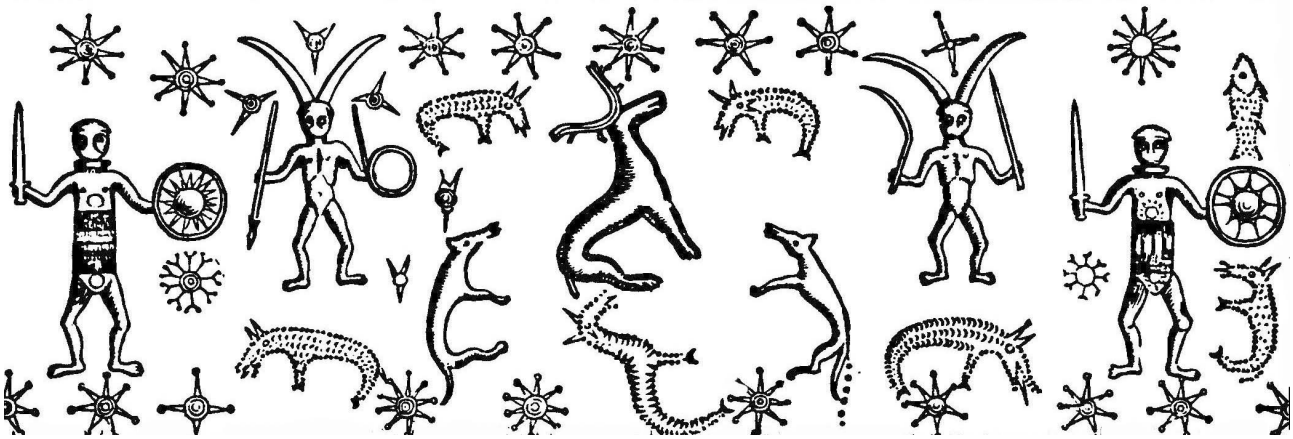

5. Øverste ring på det korte guldhorn. Aftegnet af Paulli.

Asereligionen trængte ikke igennem i Jylland ved denne lejlighed. Her beholdt man den gamle tro. Guldhornsringen figur 1 viste forestillingerne om dødsriget. En anden guldhornsring figur 5 viser de kræfter, der styrer den synlige verden. De vigtigste guder i den gamle tro var fødselsgudinden og de to guddommelige tvillinger. Disse tre kaldtes vanerne d.v.s. "de skønne" og vi kan derfor kalde den gamle tro for vanetroen. De to nøgne kønsløse figurer med horn er de guddommelige tvillinger. Den venstre givende tvilling har et spyd, der viser hans ungdommelige styrke. Han har også en ring, der viser at hans liv er et kredsløb, hvor han dør hver nat og bliver genfødt hver morgen. Så har han en stikling, der viser hans evne til at vokse og skabe vækst. Den højre modtagende tvilling har en segl, der viser at han høster og kan skabe rigdom. Han har også en pegepind, der viser at man trygt kan følge ham der viser vejen.

De guddommelige tvillinger var vejledere for stammen og for den enkelte. De repræsenterer to fundamentale livskræfter den givende og den modtagende. Forestillingen om de to kræfter er ældgammel og verdensomspændende F.eks. kendes de i kinesisk kultur som Yang og Yin.. De guddommelige tvillinger findes med mange forskellige afbildninger og navne. Myterne om dem har dog nogle fællestræk og formodentlig var de germanske myter noget lignende dem vi kender andre steder. De græsk-romerske guddommelige tvillinger hed Castor ("fremragende") og Pollux ("meget medfølende"). De var født af samme æg og fulgtes altid. Castor døde hver nat ligesom solen forsvinder, men den udødelige Pollux fulgte ham gennem dødsriget. Næste morgen blev Castor genfødt.

Vi kan ikke sige præcist hvordan de guddommelige tvillinger blev dyrket hos germanske stammer. Romerne fortalte at germanerne holdt ritualer hvor de drak af horn. I næsten alle germanske høvdingegrave er der fundet beslag til to oksehorn. Vi må antage at stammens våbenføre mænd drak af to horn for at modtage kraft fra de to guddommelige tvillinger. De to Guldhorn har haft denne funktion før de blev ofret i Gallehus. Ofringen er formentlig foretaget kort før en udvandring. Det er interessant at en hel del stednavne nær Gallehus kan genkendes nær Norwich i East Anglia. Det gælder også stednavnet Holt som i øvrigt nævnes i indskriften på det korte guldhorn. Alt dette tyder på en samlet udvandring af en hel stamme til et bestemt område. De arkæologiske fund i England viser, at indvandringen af anglere var stor i midten af 400-tallet.

6. Guldbrakteat fra Darum mellem Esbjerg og Ribe ca. 500.

Guldbrakteater er tynde guldplader, der mest blev produceret i Danmark i 500-tallet og brugtes som amuletter især af kvinder. På nogle af guldbrakteaterne afbildes tvillingeparret på en måde, der bekræfter myterne. Men på de fleste guldbrakteater er kun den unge fremragende tvilling afbildet. Hos romerne var Castor den mest populære og tilbedte tvilling. Guldbrakteaten fra Darum ved Ribe har runeindskriften: FRØHILA LAThU. Frey kaldtes også Frø, HILA betyder "hellig" og LAThU betyder "jeg inviterer". Teksten kan derfor oversættes til *Hellig Frey anråber jeg.* Det er Guldbrakteaten der anråber Frey om at hjælpe bæreren. Frey afbildes med stor hårpragt, som tegn på hans ungdommelige styrke. Det er bemærkelsesværdigt at herredet nord for Ribe Å hedder Frøs Herred. I Danmark findes utallige stednavne, hvor Frø indgår, og på disse steder har der nok været helligsteder for Frø. Men der er kun et herredsnavn, hvor Frø indgår, så vi må antage, at der ved Ribe var en stor helligdom for Frø.

Vi kan ikke med sikkerhed bestemme navnene på de guddommelige tvillinger på Guldhornene. Anerkendte religionshistorikere mener at tvillingerne er de vaneguder vi senere møder som Frey og Njord i den nordiske mytologi, der blev nedskrevet efter 1200. Frey betyder "den frejdige" og Njord betyder "den nådige".

Det er muligt at tvillingerne på Guldhornet kaldtes Frey og Njord. Men der er ældre germanske betegnelser for de samme guder nemlig Ing, der betyder "ung", og Hermund, der betyder "ophøjet beskytter". Adskillige stammer, steder og personer er opkaldt efter tvillingerne. Anglerne er opkaldt efter den populære gud Ing. Da anglerne udvandrede i stort tal til Britanien blev England opkaldt efter dem. Friserne er formentlig opkaldt efter Frey. Den sydgermanske stamme hermundurerne er opkaldt efter Hermund. Tacitus deler de germanske stammer i tre grupper Hermioner, Ingvæoner og Istvæoner. De er navngivet efter de tre vigtigste guder henholdsvis Hermund, Ing og Eostra. Eostra er gudinden, der bringer livet frem i lyset d.v.s. et aspekt af livets moder.

Guder kan optræde i en hvilken som helst form, de selv vælger, og de kan også være flere steder samtidigt. På det korte guldhorn figur 5 er tvillingerne også vist som to

krigere. Begge har en guldhalsring, der kun bruges af fyrstelige personer. Her har de guddommelige tvillinger taget bolig i mennesker, som efter døden er blevet til mytiske forfædreånder. De to krigere har forskellig udsmykning. Derfor har de antagelig haft forskelligt navn, som vi ikke kender. Vi kan dog gætte på stammens navn. Gallehus ligger nær ved byen Ellum i Ellem Syssel, der strækker sig tværs over Sønderjylland syd for Barvith Syssel. Forstavelsen el- har muligvis betydningen "høj, mægtig" jævnfør elefant, elevator og kananæernes himmelske skaber El. Stammen kan da have heddet ellum. Den havde en konge Eylemi, der blev dræbt af en kongeslægt østfra. I det område hvor en del af stammen bosatte sig i East Anglia ligger Eylesham.

Der er bevaret en hel del beretninger om germanske stammer der begav sig på vandring og udvandrerne er i næsten alle tilfælde ledet af to heltemodige brødre, der så er blevet stamfædre til kongeslægten. Romerne nedstammede fra Romus og Remus. Særlig interessant for os er de mytiske helte Hengist og Horsa. Det fremgår af den angelsaksiske krønike at de i 449 invaderede Kent med tre langskibe. Først hjalp de den britiske konge, men siden overtog Hengist selv kongemagten. Det fremgår også af engelske tekster, at de germanske stammer der bosatte sig i Kent var jyder.

På deres vej til England gjorde jyderne ophold i Frisland ofte i årevis. De arkæologiske fund i Frisland viser bosættelser af saksere og jyder i Friesland, der blev forladt igen midt i 400-tallet. Kontakten til Friesland illustreres af et afsnit af det oldengelske Beowulf digt. Her refereres et kvad fremført for skjoldungekongen Roar. Kvadet handler om hocingernes konge Hnæf, der havde støttet skjoldungerne. Hnæf og hans far Hoc kendes fra andre skriftlige kilder og fra stednavnen Oksbøl, Ho bugt og Nørre Nebel. De hørte derfor hjemme i Varvith Syssel, der også omfatter Skads Herred. Hnæfs søster Hildeborg var gift med friserkongen Finn Folkwalda. Tilnavnet henviser til at han har krigere der kommer fra flere steder men er bosat i Friesland. Hnæf mødte Finn i et slag, hvor Hnæfs sønner er blevet dræbt. Hnæf rejser nu med nogle allierede, herunder Hengist til Finns borg. De blever godt modtaget. Hnæf og de andre gæster får rige gaver og fredsaftaler og Hengist får overladt den ene af Finns to borge i Friesland. Derefter rejser Hengist hjem, men de andre overnatter. Om natten bliver de svigefuldt overfaldet af Finns krigere. Kampen varer i fem dage og der falder mange på begge sider herunder Hnæf. Efter at de faldne er gravlagt med et stort bål vælger et par af de overlevende gæster at overvintre hos Finn. Da foråret kommer vender Hengist tilbage. Sammen med de overlevende jyder fælder han Finn og hans krigere.

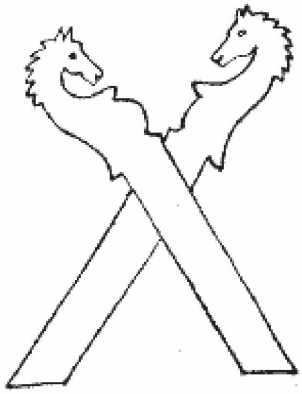

7. Gavludsmykning fra hus i Nedersaksen.

Dramaet på Finns borg fortæller os at Hengist blev en magtfuld krigsherre i Friesland og at han var allieret med jyske høvdinge. Det forklarer at han stod i spidsen for en jysk invasion i Kent. For at forstå Hengists oprindelse må vi se på myterne. I Nedersaksen og Holsten har helt op til vor tid brugt gavludsmykninger som figur 4. I 1800-tallet kaldte man de to heste i gavlene Hengst og Hors. Snorre nævner at Odin satte en af sine sønner til at styre Østsaksland. Her blev Vitta konge og hans søn var Hengest. De samme navne findes i kongerækken for kongeriget Kent. Ifølge Widsith-kvadet var Vitta konge over sveberne, formentlig ved Swerin i Østsaksen. Her findes flere gamle stednavne med Witte og Woten. Herfra kan man sejle ad en biflod til Elben og videre ad Elben ned til Nordsøen. Det har Hengist formentlig gjort med en hird. I Friesland har han slået sig op som krigsherre og fået jyder med sig.

I et frisisk sagn fortælles, at en ung pige ved navn Swana, et oldebarn af Odin, havde to brødre, Hengist og Horsa, som blev dræbt. Senere blev hun gift med hertugen af Friesland, Udolphus (på dansk Rolf), og fik to sønner, som hun kaldte Hengest og Horsa til minde om sine brødre. Disse sønner voksede op og blev de berømte brødre, som ledede invasionen i Britanien. Denne beretning er tydeligvis en tillempning af myten om Tvillingeguderne, sådan som man kender den fra andre myter. F.eks. er Castor og Pollux født et æg fra Leda, der også var en svane. Søsteren Swana er på gudevis både mor og søster til tvillingerne.

Jeg tror Hengist har fået sit navn efter den stærke guddommelige tvilling, som havde navnet Hengist hos østsakserne. På sin rejse til Friesland og England har Hengist dyrket tvillingguderne Hengist og Horsa samt forfaderguden Woden. Denne gudsdyrkelse har også hans jyske krigere tilegnet sig.

Det oldengelske Beovulf-kvad beskriver begivenheder i det sydlige Jylland omkring 500. Det er tydeligt at de optrædende har haft en hedensk religion. Der nævnes dog ingen gudenavne måske fordi kvadet blev nedskrevet af en kristen munk efter 700. Beovulf er geater. Geaternes konge Hugleik faldt ifølge Gregor af Tours ca. 518 i et slag ved Rhinmundingen og han kaldes her daner. Det kan være fordi han var allieret med danerne. Hugleik har sandsynligvis givet navn til byen Hollingstedt ved floden Trene i Sydslesvig. Byen hed tidligere Huglestad. Ikke langt herfra ligger Eggebek, der kan være opkaldt efter Beovulfs far Eggthjov.

Det er usikkert hvor geaterne hørte hjemme. Men den angelsaksiske udtale har nok lydt som jader eller jæder. Det kan jo betyde både göter og jyder. Imidlertid har begge folkenavne oprindelse i ordet gode, der er betegnelsen på stammens leder, præst og høvding. Jylland var i den hedenske tid delt i småkongeriger baseret på gamle stammeområder. Stammeområderne afspejles i sysselinddelingen, som kun findes i Jylland. Jylland kaldtes derfor i ældre tid Gotaland. Geaternes tilknytning til Friesland og Sydengland taler for at de kom fra den jyske halvø f.eks. fra Sydslesvig.

Beovulf var ca. 515i krigstjeneste hos danerkongen Roar i borgen Heorot. Navnet Heorot betyder Hjort og hallen var smykket med hjortegevirer. I Leif Norkings bog fremgår at Hjorteborgen sandsynligvis har ligget i den nuværende landsby Hjarte ved Kolding. Her var den beskyttet mod hadbarderne af Trældiget mod vest bygget omkring 500. Det fremgår af Widsith at Roar og Rolf kontrolle rede hjorteborgen.

Hrotwulf og Hrodgar holdt længe
nevø og onkel gensidig fred
efter at de havde fordrevet Wiking stammen
nedbøjet Ingeldes od
overvundet ved Heorot hadbardernes leder.

Men det fremgår også, at de havde hver sin borg. Rolf havde Lejre på Sjælland. Roar var danerkonge og det betød at han tilhørte en kongeslægt som regnede sig som arvtagere efter en forlængst afdød kong Dan. I Beowulfkvadet omtales sødaner, østdaner m.fl. Roar og Beovulf var vestdaner. De forskellige danner havde forskellig etnisk baggrund men anerkendte hinanden og udgjorde således et forbund. Imidlertid havde de tidligere magthavere ved hjorteborgen - måske hadbarderne - ikke anerkendt danerne. Det fremgår af Beovulfkvadet, at der var en guerillabevægelse som overfaldt borgen om natten og dræbte krigerne. Fjenden beskrives som et uhyre Grendel, der formentlig betyder "knuseren". Beovulf var hyret til at slå Grendel ihjel, hvad han også gjorde. Men myrderierne fortsætter ledet af Grendels mor, en troldkvinde, som levede i en mose. Her er der tydeligvis tale om den gamle gudinde moder jord. Beovulf må dykke ned i en mose for at ramme hende. Her finder han også Grendels lig og tager hovedet med hjem til hjorteborgen.

Her ser vi at de religiøse ideer er et vigtigt våben i kampen om magten. De daner vi her møder tror at guderne findes i himlen. Det fremgår af Beovulfkvadet at beboerne i hjorteborgen tilbeder himmelske guder. Dog er der ingen tegn på asetro. Hos danerne befandt livets moder Freya sig i himlen. I den gamle religion i Jylland var gudinden især knyttet til underverdenen og stammens hellige mose. Dette ændrer sig i løbet af folkevandringstiden også i Sydjylland. Gudinden flytter nu med bosættelsen og dyrkes i familien f.eks. ved en stolpe. Hun hedder formentlig Aostra, fødselsgudinden som løfter levende væsner op af jorden

Hjorten var et centralt guddommeligt symbol i den gamle religion i Sydjylland. Det fremgår af den himmelske hjort på guldhornsringen figur 5. Hjorten har dobbeltkontur, hvad der viser at den ikke er materiel men et syn. Gevir eller horn symboliserer skaberkraft. Den himmelske hjort repræsenterede skaberkraften, både den daglige skabelse af lyset og skabelsen af folket. En biologisk hjortetyr tager sig af hjorden. Den reproducerer nye individer, den holder sammen på flokken og forsvarer den mod fjender. Den ofrer sig for fællesskabet. Zeus og Jahve var også tyre. Hjorte afbildes ofte i den nordiske bronzealder. Den himmelske hjort er et meget brugt motiv hos de hedenske anglere i England. F.eks. havde kong Redwald af East Anglia et fornemt scepter med en hjortefigur i toppen.

Himmelhjorten hed Tyr eller Ti. Der er virkelig mange stednavne i Danmark opkaldt efter denne gud, som har været utrolig populær. I den nordiske mytologi spiller Tyr en tilbagetrukken rolle. Han er krigsgud og det er fordi han er folkets gud og hjælper folket i krigen. Der findes kun en myte om Tyr. Aserne kan ikke styre Fenrisulven som sluger de levende. Kun Tyr vil ofre sig for fællesskabet og lægger sin hånd i ulvens gab, så at den kan lænkes.

Himmeltyren på figur 5 er jo usynlig men gevirets form og stilling viser, at hjorten kaster solen op på himlen. Vi ser også to hunde på hver side af solhjorten. De symboliserer den tiltagende og aftagende måne. Dermed er hundene manifestationer af den givende og modtagende tvilling. De to tvillinger styrer skaberguden.

Der er flere beretninger om hvordan danerne gjorde livet surt for hadbarderne. Saxo nævner f.eks. at daneren Helge (Roars fosterbror) lod sine drabanter drage fra by til by med befaling til at dræbe de mænd, Hødbrod (hadbardernes leder) havde sat til at styre de enkelte landsdele, og selv slog han Hødbrod og hele hans flåde og dræbte ham. Han straffede også hadbarderne ved at give dem trællekår, nemlig ved at give en lov, ifølge hvilken det var straffrit at gøre en hadbard fortræd.

Det er ikke mærkeligt at hadbarderne udvandrede omkring 500. Det meste af England var nu optaget af jyder, sakser og angler. Så barderne måtte bosætte sig i Nordengland, hvor de grundlagde riget Bernicia. Der ligger nu Berwick (Bardevig) og Howick (Ho Bugt). Ida, der var konge i Bernicia fra 547, blev regnet for oldebarn af en vis Ingui, der kan være identisk med førnævnte Ingeld. I Bernicias kongeslægt findes også navnene Ingibrand og Inguec. Navnene vidner om, at hadbarderne i Jylland dyrkede guden Ing, der er et andet navn for Frey. Derfor blev de også kaldt anglere, da de kom til Britanien omkring 500.

Omkring 700 var Sønderjylland og Sydslesvig tilsyneladende samlet under en stærk kongemagt. Omkring 680 byggedes nemlig den første vold ved Dannevirke. Fjendtlige saksere og slavere befandt sig i Holsten, hvor vi kan se rester af deres fæstninger. Desuden blev Danmarks første by Ribe anlagt 705. En by ved kysten kræver militær beskyttelse af en stærk hersker. Munken Willibrord havde fået til opgave at omvende de hedenske frisere, men havde ingen held med det. På et tidspunkt før 714 foretog Willibrord en sørejse til *"de vilde daners stamme, hvor Ongendus skal have hersket. Men da han fandt ham hengivet til afgudsdyrkelse og uden håb om et bedre liv, købte han i stedet 30 slavedrenge. Dem tog han med tilbage til de af Gud udvalgte folk for at opdrage dem som kristne."*

Navnet Ongendus er det samme som kongenavnet Ongentheow, der kendes fra anglernes kongerække. Navnet kan betyde "rasende tyr" eller "kraftfulde tyr". Her i Sydjylland havde hverken asetro eller kristendom nogen betydning endnu. I Østdanmark var der også opstået større kongedømmer på denne tid og kongerne der, Ivar Vidfadme og hans efterfølger Harald Hildetand var asedyrkere. De forskellige danerkonger kunne altså i denne tid have forskellige religioner. Også friserkongen Radbard var en stærk konge, der dyrkede aserne.

I Ribe er fundet et stykke af en hjerneskal med magisk runeindskrift fra 700-tallet. Det er den ældste runeindskrift med det nye runealfabet med 16 runer, der blev opfundet omkring 700. Indskriften indeholder dog enkelte runer af det ældre runealfabet.

Indskriften lyder:

ULFOR AUG ODIN AUG HOTYR
HJALP BUR IS
WIDR DÆMA WÆRKI AUG DWER KUNEN
Der er et hul til at hænge amuletten op i og derefter står ejermandens navn BUOR.

Jeg fortolker teksten således:

Ull og Odin og Højtyr
er hjælp for Bur
mod disse: smerter og trolddom

Ull er en gammel nordisk gud der med sine pile kan ramme mennesker med sygdom eller helbredelse ligesom den græske gud Apollon. Ull har givet navn til utallige stednavne med ul- og ol- i Skandinavien. Odin optræder her for første gang på skrift. Bur har tilhørt en lille elite af runekyndige. Hjerneskallen tyder på, at han var hirdmand. Derfor har han haft kontakt med og måske i tjeneste hos andre magtfulde konger der var Odindyrkere. I Ribe er der også fundet en lille blyfigur, som uden tvivl forestiller Odin. Den er ligeledes fra 700-tallet. Højtyr er den føromtalte sydjyske himmelhjort, der forekommer på Guldhornet figur 5. Dværgekunnen er trylleri og trolddom.

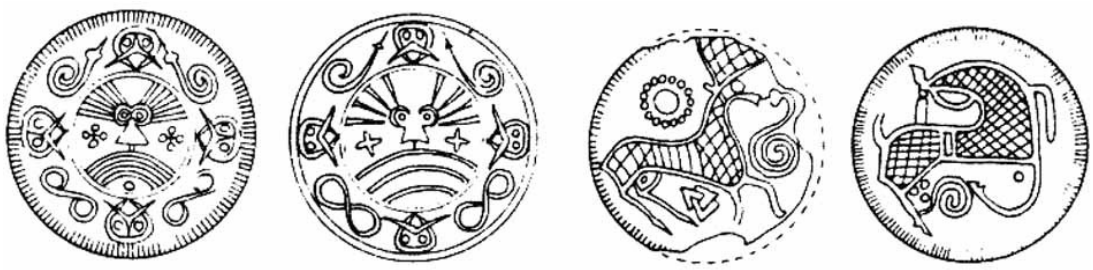

8. Ribemønter fra begyndelsen af 700-tallet. Til venstre to forsider og til højre to bagsider.

Mønterne figur 8 er de første i Danmark, slået i Ribe kort efter byens grundlæggelse. Friserne havde allerede udstedt mønter i en årrække og i Engelske kystbyer begyndte også derpå. Ribemønterne har imidlertid deres egne symboler. Møntforskere kalder fejlagtigt symbolerne "Odin-Monster". Det strålende ansigt, der stiger op af havet må være gudinden der føder solen og alle levende væsener. Det er skaberkvinden, livets moder. Hendes hår er dagslysets stråler. Hos de engelske angler kaldtes hun Eostra. Hun blev æret ved solopgang og ved forårsfester. Den engelske kirke kaldte påsken Easter efter hende. Aus er indoeuropæisk og betyder "at lyse". Austra betyder på oldgermansk "mod øst". Navnet findes på talrige sprog. Hos friserne hed hun Ostera. Hos babylonerne Ishtar o.s.v. Adskillige personnavne, stednavne og folkenavne er opkaldt efter hende. Et eksempel er det gamle nordiske pigenavn Astrid. Jeg har tidligere nævnt at en gruppe germanske stammer blev kaldt istvæoner. Istathe Syssel omfatter næsten hele Sydslesvig.

Ved siden af Eostra ses ligearmede kors, et almindeligt symbol hos hedenske germanere, der sandsynligvis symboliserer himlen. I randen af mønterne ses mandshoveder, der formentlig repræsenterer stærke forfædreånder. Slangerne kan opfattes som usynlige kræfter. På bagsiden af mønterne finder vi himmeltyren, der måske er en hest med horn. Den er skraveret for at vise at den avler liv. Det kunne være en måde at angive kongenavnet Ongentheow, den frugtbare tyr. Solen viser at den er i dagslyset. Slangen påvirker hesten med usynlige kræfter. Endelig er der tre prikker ved den ene hest og en triskele ved den anden. Dette tredelte symbol er ret almindeligt i vikingetiden. Jeg vil fortolke det som de tre kræfter i livet, som også repræsenteres af de tre norner.

Ribemønterne er udstedt af magthaveren i Sydjylland og billederne på mønterne må være udtryk for den autoriserede religion. Det viser at den traditionelle religion i området stadig er levende. Kristendommen var kun dyrket af enkelte tilflyttere. Asetroen slog aldrig an blandt den almindelige befolkning i Sydjylland. De meget få vikingefund fra Sydjylland tyder på at folk herfra ikke deltog meget i de store vikingetogter i 800-tallet. Det er bemærkelsesværdigt, at stednavne med Thor er almindelige overalt i Danmark undtagen i Sydjylland og Sydslesvig.

Gorm den Gamle voksede op i Østdanmark og blev anerkendt som konge af høvdingene der ca. 920. Han fik efterhånden kongemagten i hele Danmark. I hans tid sker der en opblomstring af asetroen i høvdingekredsen i hele Danmark. Der bygges flere store trelleborge. Der forekommer rige ryttergrave. Langt de fleste thorshammeramuletter er fra 900-tallet. Der er fundet tegn på ofringer af dyr og børn på flere kongsgårde. Der berettes om menneskeofring i Lejre. Gorm den Gamle erobrer Sønderjylland og Slesvig ca. 937. Saxos beskrivelse viser, at Gorm den Gamle bevidst fremmede asetroen.

Nu blev Gorm konge, en mand som bestandigt var fjendligt sindet imod kristendommen og opsat på at tage al ære fra de kristne, som om de var de vederstyggeligste mennesker. Alle, der bekendte sig til den kristne tro, pinte han med al den fortræd af forskellige slags, han kunne, og blev ikke træt af at forfølge dem med bagvaskelser. Ja, for at genindføre det gamle hedenskab i templerne jævnede han den kirke, som fromme mennesker havde bygget på byen Slegsvigs grund, fuldstændig med jorden, som om det var en vanhellig bolig for ugudelighed. Han straffede således dem, han ikke havde pint og plaget, med at rive deres gudshus ned.

Som eksempel på et smykke der afspejler asetroens ideer kan vi se på vikingetidens smukkeste spænde fra Hornelund ved Varde. Spændet må have tilhørt en kvinde fra vikingetidens magtfulde elite.

7. Forgyldt spænde fra Hornelund ved Varde. Sidste halvdel af 900-tallet.

Cirkelkorset symboliserer himlen, d.v.s. den usynlige åndelige verden. Det er typisk for asetroen og kaldes også Odinskorset. Fra de fire verdensretninger ankommer fire dyrehoveder. Det er jætterne, d.v.s. naturkræfter der repræsenterer de fire elementer: vand, ild, jord og luft. I midten har siddet en blå juvel, der repræsenterer de øverste ånder d.v.s. aserne. Uden om er der bladranker og slanger, der repræsenterer åndelig aktivitet. I de fire kvadranter er der Sankt Hans kors af slanger. De symboliserer menneskers boligområder. De største bygningsværker fra Vikingetiden, Trelleborgene er bygget efter samme model som smykket.

Først da Gorm den Gamle døde i Jelling ca. 958 kunne der komme en missionsbiskop til Danmark. Det var friseren Leofdag, der blev biskop i Ribe, hvor der blev bygget en lille trækirke. Kirken lå, hvor Ribe Domkirke nu ligger. Det var på den anden side af åen i forhold til vikingebyen. Ifølge Ribekrøniken og Slesvigårbogen ca 960 blev han forfulgt efter prædiken i kirken:

Den første biskop i Ribe, friseren Leofdag, blev forfulgt af den vantro hob under hans prædiken og blev dræbt med spyd, da han satte over en å. Han blev begravet på den hellige jomfrus kirkegård, og over hans grav blev der rejst en opbygning. Senere blev han flyttet inden for kirkens mure, i den nordlige del af den overfor koret, og i lang tid strålede han ved jærtegn, hædret med de dengang tilbørlige æresbevisninger.

Begravelsesmetoden, stedet og tiden passer fuldstændigt med kammergraven under den første trækirke i Jelling. Knoglernes stilling viser at det er en genbegravelse og manden var 35-50 år, altså ikke gammel. Det antages fejlagtigt, at det er Gorm den Gamles knogler, men det er usandsynligt at en ærkehedning som han skulle ligge på dette højhellige sted.

Den traditionelle tro i Sønderjylland og Sydslesvig blev kun langsomt påvirket af asetroen eller kristendommen. I Slesvig blev trækirken genopbygget da Gorm den Gamle var død. Men befolkningen var stadig hedninge. Det fremgår af beretningen fra købmanden At-Tartuschi fra det arabiske Spanien ca. 960:

Slesvig er en meget stor by ved verdenshavets yderste ende. Inde i byen er der kilder med ferskvand. Beboerne tilbeder Ishtar, bortset fra et lille antal kristne, som har en kirke der. De fejrer en fest, hvor de alle deltager for at ære guden og for at spise og drikke. Den der slagter et offerdyr, rejser ved døren til sin gård pæle og lægger offerdyret herpå, hvadenten det er en okse eller en vædder, en ged eller et svin, således at folk ved at han ofrer til ære for sin gud. Byen er fattig på goder og velsignelser. Hovedernæringen for beboerne består af fisk, for de er meget talrige der. Bliver der født børn hos én, smider han det i havet for at spare udgifterne. Kvinder har ret til skilsmisse. Hustruen lader sig skille efter sit eget valg. Der findes også en kunstigt fremstillet øjensminke. Når de bruger den, aftager skønheden aldrig, men tiltager både for mænd og kvinder.

Den arabiske Ishtar er på germansk Eostra den gamle fødselsgudinde. Den arabiske købmand er åbenbart kommet til Hedeby under forårsfesten for gudinden Eostra. Der blev der ofret dyr og måske også spædbørn. Bemaling af øjnene var også et ritual for både mænd og kvinder

Gorm den Gamles søn og efterfølger, Harald Blåtand blev døbt og byggede en stor trækirke i Jelling ca. 962 og to enorme gravhøje for sine forældre. Efter et stort nederlag til tyskerne i 974 tabte Harald Blåtand både Slesvig og Norge. Han forsøgte nu at hæve skatterne og tvangskristne alle høvdinge. Det udløste en religionskrig i 980, hvor Harald Blåtand blev dræbt og flere af hans kirker blev brændt. Kristningen af Danmark begyndte i Skåne. Lund blev grundlagt 990 af den engelske kirke og hed først London. Jylland var den sidste landsdel, der blev kristnet, og det skete først under Svend Estridsen 1047-1076 ved indsættelse af biskopper og kirkebyggeri.